

СТРАШИНСЬКА Л.В.

Д.е.н., проф., професор кафедри маркетингу,

Національний університет харчових

технологій, м. Київ

ПРОБЛЕМИ ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА РИНКУ ОЛІЇ

Актуальність. Вітчизняна олійно-жирова галузь відіграє суттєву роль у структурі аграрно-продовольчого комплексу України та має значний експортний потенціал. Незважаючи на те, що протягом останніх років спостерігається часткове зниження експорту як олійних культур, так і продуктів їх переробки, в майбутньому перспективи розвитку галузі будуть пов'язані саме з її експортною орієнтацією. В цьому аспекті зростає роль ефективного логістичного забезпечення олійно-жирової галузі та вирішення проблем, які виникають при транспортуванні олійних культур та готової продукції. Адже щороку загальні збитки від незбережених перевезень вантажів АТ «Укрзалізниця» збільшуються.

Результати дослідження. Згідно даних моніторингу роботи портів, з початку 2020/21 маркетингового року (МР) по червень включно (для соняшника і сої МР: вересень–серпень, для ріпаку МР: липень–червень) до кінця червня 2021 р. морські порти України відвантажили на експорт 11016.3 тис. тон олійних і продуктів переробки, в тому числі 7384.5 тис. тон соняшника і продуктів переробки, 1212.8 тис. тон сої і продуктів переробки і 2307.0 тис. тон ріпаку і продуктів переробки [1].

Основний обсяг відвантажень продукції соняшникового комплексу традиційно формували олія і шрот, соєвого – соє-боби, ріпакового – ріпак. Протягом II кварталу 2021 р. (квітень–червень) відвантаження насіння соняшника, соєвої олії, а також ріпаку і продуктів його переробки були відсутні. Зокрема, насіння соняшника не експортувались через введену на державному рівні заборону після рекордного експорту в перші місяці МР, ріпак і продукти його переробки на вказаний період були практично відсутні на внутрішньому ринку (активний експорт ріпаку мав місце в серпні-листопаді 2020 р. після масового надходження на ринок нового врожаю, і на початок січня 2021 р. за кордон був вивезений основний обсяг врожаю), а інтерес імпортерів до сої був відсутній через непривабливість цін.

З початку 2020/21 МР через порти було перевалено на експорт 4406.4 тис. тон рослинної олії, в тому числі соняшникової – 4370.4 тис. тон або 99.2% загального обсягу, соєвої – 33.0 тис. тон (0.7%) і ріпакової 3.0 тис. тон (0.1%). Найбільш активний експорт олійних культур і продуктів їх переробки з початку 2020/21 МР спостерігався у жовтні–листопаді 2020 р. [1].

З початку 2020/21 МР лідером за обсягами перевалки олійних і продуктів переробки на експорт є порт Миколаїв (4.5 млн. т). Друге місце посідає порт Чорноморськ (2.27 млн. т), третє – порт Південний (1.35 млн. т).

Основним продуктом перевалки продукції олійного комплексу традиційно є соняшникова олія, помісячна динаміка якої за останні три сезони дещо змінилася. Після рекордного показника в листопаді 2020/21 МР, в інші місяці, крім грудня, вони були значно нижчими за минулорічні. В той же час, вересень, березень, квітень і червень продемонстрували анти рекорд за останні два сезони [2].

Згідно даних ДП «Адміністрація морських портів України» (АМПУ) за підсумками січня–червня 2021р. в загальному обсязі вантажообробки в українських портах частка перевалки рослинної олії склала 3.8%, що відповідає показнику 2536.31 тис. т. За підсумками II кварталу 2021 р. (січень–червень) в порівнянні з аналогічним періодом 2019 і 2020 рр. спостерігається значне щомісячне загальне зниження обсягів перевалки рослинної олії на 19.9% і 25.1% відповідно[1].

Протягом січня–червня 2021 р. державними стивідорними компаніями була перевалена незначна кількість рослинної олії – 3.9% від загальнонаціонального обсягу перевалки. Питома вага приватних стивідорів на причалах АМПУ – 57.7% обсягів, а на власних причалах – 37.1%.

Як засвідчують дані АМПУ, у 2020 р. загальні обсяги перевалки рослинної олії в розрізі по портах перевищили показники 2019 р. лише в Одеському порту (+6.3%) за рахунок імпорту і транзиту, в той час як експорт протягом півріччя не здійснювався. МП Південний при загальному зниженні показників перевалки (–39.8%) за рахунок скорочення експорту збільшив у 1.5 рази імпорту перевалку і майже на 80% транзитну.

Найпотужнішими за підсумками перевалки рослинної олії за перше півріччя 2021 р. з сумарною часткою 94% є Миколаївський МП, питома вага якого склала 57%, МП Південний (20%) і Чорноморський МТП (17%).

В імпортному напрямку олію перевалювали Південний і Одеський порти. Традиційно Україна імпортує лише тропічні олії (пальмове, кокосове) і оливкове.

Ключовими напрямками відвантажень олійних і продуктів переробки в квітні-липні 2021 р. були Китай, Індія, Нідерланди і Франція.

Що стосується сфери перевезень вантажів олійно-жирової галузі залізничним транспортом, то в структурі залізничних перевезень у 2020 р. продукція олійно-жирового комплексу склала 3%, в тому числі 2% – насіння соняшника і олійних культур, шрот, соя, 1% – рослинна олія.

Протягом останніх трьох років (2018–2021 рр.) динаміка перевезень вантажів олійно-жирового комплексу, окрім олії, за останній рік знизилася на 400 тис. тон, а по рослинній олії була позитивною.

Протягом останніх років в структурі залізничних перевезень як рослинної олії і шроту, так олійної сировини частка використання вагонів АТ «Укрзалізниця» залишається незначною. На думку операторів ринку, несистемні дії «Укрзалізниці» призводять до того, що в країні непропорційно швидко зростає кількість приватних власників вагонів – відправників власних вантажів. Одним з потужних власників зерновозів і цистерн є ДК «Кернел», яка має не менше 3.5 тис. даної техніки в наявності. У 2019 р. Пологівський ОЕЗ почав закупівлю вагонів-зерновозів для створення власного парку вагонів [3].

Потреба у власному парку вагонів впливає з нинішнього стану галузі залізничних перевезень. Зокрема, майже 50% вагонів робочого парку вже вичерпали свій нормативний термін експлуатації. Сюди потрібно додати ще близько 10% вагонів з раніше подовженим терміном експлуатації, яким з подачі їх власників подовжують життя знову (терміни експлуатації деяких з них подовжуються на 6 років по декілька разів, і часто вік транспортного засобу перевищує нормативний термін в 1.5–2 рази). Негативну роль відіграє непередбачувана тарифна політика АТ «Укрзалізниця», постійне зростання розміру вагонної складової в тарифі, у зв'язку з чим збільшуються витрати на транспортування, а прийняття інших необґрунтованих рішень також призводить до зростання витрат вантажовідправників. Також проблема загострилась у зв'язку із скороченням малодіяльних станцій. Варто також відмітити, що, як мінімум з 2012 р. виникали проблеми при постачанні шроту на експорт через обмеження АТ «Укрзалізниця» подачі зерновозів для його транспортування.

Таким чином, з точки зору вантажовідправників на необхідність придбання власних вагонів впливають: стан ринку (дефіцит/профіцит парку); дефіцит локомотивів (через проблеми з тяговим рухомим складом і інфраструктурою обертання вагонів збільшилось); наявність/відсутність довготермінових контрактів на перевезення; прогноз списання парку. Крім того, експерти зазначають проблеми дефіциту локомотивів та простоїв. Це також збільшує терміни обертання вагонів і заважає ритмічному нарощуванню вагонного парку.

Висновки. Вітчизняна олійно-жирова галузь має значний експортний потенціал, використання якого пов'язане з ефективною логістичною діяльністю на ринку. І хоча протягом останніх років обсяги перевалки рослинної олії скорочувались, вирішення нагальних проблем у перевізників сприятиме збільшенню експорту продукції та покращенню діяльності галузі в цілому.

Список використаних джерел:

1. Логистика масложировой продукции и сырья в Украине в сентябре-июне 2020/2021 МГ и январе-июне 2021 г., деятельность АМПУ и новые проекты. *Масложировой комплекс*. 2021. №2 (73). С. 20–32.
2. Талавира, М., Полюхович, В., Берча, О. Экспорт соняшникової олії в Україні та світі. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2022. №1(28). С. 142–149. DOI: [10.24144/2078-1431.2022.1\(28\).142-149](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2022.1(28).142-149)
3. Характеристика олійно-жирового комплексу України. 2019. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znptdau_2019_1_3_26